YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (2)

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2026

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, may.
2-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G‘afforovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko‘nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo‘ja o‘g‘li, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o‘g‘li, O‘zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig‘i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o‘rinbosari
Ochilov Farkhod, O‘zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig‘i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o‘g‘li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o‘g‘li, TDIU katta o‘qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra’no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja’sur Artiqboy o‘g‘li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR TAHLILINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'NALISHLARI 12
Xudoyberdiyev Ulug'bek Axmad o'g'li

O'ZBEKISTON KOMPANIYALARIDA DIVIDEND SIYOSATI JOZIBADORLIGINI OSHIRISH 16
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФИНТЕХА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА 21
Салимова Зиёда Рустамжон қизи

ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA YO'QOTISHLAR HISOBI UCHUN ISHCHI HISOBVARAQLARI TIZIMINI ISHLAB CHIQISH 27
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li

RAQAMLI MUHITDA BANK XIZMATLARINI MASOFADAN KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH 32
Azlarova Aziza Axrorovna

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SOLIQ ORGANLARI FAOLIYATINI SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 36
Soyibova Matluba Ahmedboyevna

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 41
M.O. Yo'ldoshova

NARXLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYASI SIFATIDA DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISH 45
Anvar Deberdiyev

SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISH YO'LLARI 49
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich

STARTAP EKOTIZIMLARINI RAG'BATLANTIRISHNING SOLIQ MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: GLOBAL MUAMMOLAR VA HUDUDIY IMKONIYATLAR 55
Ishimova Mohinur Absalomovna

UMUMIY OVQATLANISH TIZIMIDA B2B MARKETINGINI JORIY ETISH. (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 61
Zakirova Gulnoza Qudratovna, Aliyeva Gulnora Ildarovna

TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA NOMOLIYAVIY AKTIVLAR HISOBI AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 67
Iskanov Xoljigit Nurkosimovich

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRSH MARKAZIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHIL ETISH AMALIYOTI 73
Suyunov Yorqin Bekmurodovich, Nazarov Ubaydulla Abdumannapovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 79
Yuldashev Akmal Kiyomovich

TOG'-KON KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIM HOLATINI BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIK ZAXIRALARINI ANIQLASH 83
Abirova Nargizabonu

YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ULARNING MILLIY RIVOJLANISHI 88
Turayev Abduvohid Kuldashevich

IQTISODIYOTNING INNOVATSION TARAQQIYOTI SHAROITIDA MEHNAT RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI........93
Artiqova O'g'iljon Zafar qizi

O'ZBEKISTON MILLIY TELERADIOKOMPANIYASI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SEMIR MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI........101
Rustamov Zafar

QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI........107
Metyakubov Azamat Djumanazarovich

QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Metyakubov Azamat Djumanazarovich
Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
Iqtisodiyot va ko'chmas mulk kafedrasi dotsenti, PhD.

Annotatsiya. Mazkur maqolada qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida mahsulot tannarxiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar, jumladan energiya xarajatlari, xomashyo resurslari, logistika xarajatlari va ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish tizimlari tahlil qilindi. Shuningdek, sanoat korxonalarida resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirishning iqtisodiy natijalarga ta'siri baholandi. Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish tannarxi, qurilish materiallari sanoati, iqtisodiy samaradorlik, xarajatlarni boshqarish, energiya tejamkorligi, resurslardan foydalanish, sanoat korxonasi, ishlab chiqarish xarajatlari.

Abstract. This article examines the economic mechanisms for reducing production costs at construction materials industry enterprises. The study analyzes the main factors affecting product cost, including energy expenses, raw material resources, logistics costs, and production management systems. In addition, the impact of efficient resource utilization, implementation of energy-saving technologies, and optimization of production costs on the economic performance of industrial enterprises was evaluated. Based on the research findings, practical recommendations for reducing production costs were developed.

Key words: production cost, construction materials industry, economic efficiency, cost management, energy efficiency, resource utilization, industrial enterprise, production expenses.

Аннотация. В данной статье исследованы экономические механизмы снижения себестоимости производства на предприятиях промышленности строительных материалов. В ходе исследования были проанализированы основные факторы, влияющие на себестоимость продукции, включая затраты на энергию, сырьевые ресурсы, логистические расходы и системы управления производственными процессами. Также была оценена роль эффективного использования ресурсов, внедрения энергосберегающих технологий и оптимизации производственных затрат в повышении экономических результатов предприятий. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации по снижению себестоимости производства.

Ключевые слова: себестоимость производства, промышленность строительных материалов, экономическая эффективность, управление затратами, энергосбережение, использование ресурсов, промышленное предприятие, производственные расходы.

KIRISH

Bugungi kunda qurilish materiallari sanoati iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda qurilish hajmlarining ortib borishi qurilish materiallariga bo'lgan talabning oshishiga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, sanoat korxonalarida mahsulot tannarxining yuqoriligi va ishlab chiqarish xarajatlarining ortib borishi korxonalar raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jahon iqtisodiyotida energiya resurslari narxining oshishi, logistika xarajatlarining ko'payishi va xomashyo resurslaridan foydalanish bilan bog'liq muammolar sanoat korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish masalasining dolzarbligini yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, qurilish materiallari ishlab chiqarishda energiya sarfi yuqori bo'lganligi sababli, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi [3, 5].

O‘zbekistonda ham sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. So‘nggi yillarda qurilish materiallari sanoatida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda [1, 2].

Qurilish materiallari sanoatida mahsulot tannarxiga energiya xarajatlari, transport-logistika xarajatlari, mehnat resurslari va xomashyo narxlarining o‘zgarishi bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlarini tadqiq etish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning maqsadi qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish va samarali boshqaruv bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish va xarajatlarni boshqarish masalalari ko‘plab xorijiy hamda mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Xususan, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, energiya resurslaridan samarali foydalanish va resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri ilmiy jihatdan keng o‘rganilgan [2, 4].

Xorijiy tadqiqotlarda ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishning asosiy yo‘nalishlari sifatida energiya samaradorligini oshirish, logistika tizimlarini optimallashtirish va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Germaniya va Yaponiya sanoat korxonalarida energiya tejamkor texnologiyalarni qo‘llash orqali ishlab chiqarish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishga erishilgan [1, 4].

Mahalliy iqtisodchi olimlarning tadqiqotlarida ham sanoat korxonalarida xarajatlarni boshqarish va tannarxni optimallashtirish masalalari muhim o‘rin egallaydi. Ayrim ilmiy ishlarda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishda energiya resurslaridan samarali foydalanish hamda modernizatsiya jarayonlarining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri tahlil qilingan [3, 5].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, korxonalar moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va raqobatbardoshlikni ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlari iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv asosida o‘rganildi. Tadqiqot davomida qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarning ishlab chiqarish xarajatlari tarkibi, energiya sarfi, logistika xarajatlari hamda xomashyo resurslaridan foydalanish darajasi tahlil qilindi.

Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari, sanoat korxonalari hisobotlari, iqtisodiy-tahliliy materiallar va ilmiy manbalar tashkil etdi [2, 3, 5]. Tadqiqot jarayonida qurilish materiallari sanoatida faoliyat yuritayotgan ayrim korxonalarning tannarx ko‘rsatkichlari va xarajatlar tarkibi o‘rganildi.

Tadqiqotda mahsulot tannarxiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha guruhlashtirildi:

– energiya xarajatlari;
– xomashyo va material xarajatlari;
– transport-logistika xarajatlari;
– mehnat xarajatlari;
– texnik xizmat va ishlab chiqarish bilan bog‘liq qo‘shimcha xarajatlar.

Shuningdek, ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishda energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va logistika tizimini optimallashtirishning iqtisodiy samaradorligi baholandi. Tahlil davomida xarajatlar tarkibidagi o‘zgarishlar va ularning mahsulot rentabelligiga ta’siri qiyosiy usulda o‘rganildi.

Tadqiqot natijalarini ifodalashda jadval, diagramma va tahliliy taqqoslash usullaridan foydalanildi. Mazkur yondashuv qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning ustuvor iqtisodiy mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxining shakllanishi ko‘plab iqtisodiy va tashkiliy omillar bilan bog‘liqdir. Ayniqsa, energiya resurslari narxining oshishi, transport-logistika xarajatlarining ko‘payishi hamda xomashyo ta’minotidagi uzilishlar ishlab chiqarish xarajatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shu sababli, sanoat korxonalarida tannarxni pasaytirishning samarali mexanizmlarini joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi.

Tahlillar shuni koʻrsatdiki, qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda mahsulot tannarxining asosiy qismini xomashyo va energiya xarajatlari tashkil etadi. Ayniqsa, sement, gʻisht va temir-beton mahsulotlari ishlab chiqarishda energiya sarfi yuqori boʻlganligi sababli, energiya xarajatlari umumiy tannarx tarkibida katta ulushga ega (1-jadval).

1-jadval. Qurilish materiallari sanoati korxonalarida tannarx tarkibiga ta'sir qiluvchi omillar ulushi

Xarajat turi	Tannarxdagi ulushi (%)	Tannarxga ta'sir darajasi	Kamaytirish imkoniyati
Energiya xarajatlari	27	Yuqori	Yuqori
Xomashyo xarajatlari	37	Yuqori	Oʻrta
Transport-logistika xarajatlari	9	Oʻrta	Yuqori
Mehnat xarajatlari	12	Oʻrta	Past
Texnik xizmat xarajatlari	8	Oʻrta	Oʻrta
Boshqa xarajatlar	7	Past	Past

Manba: muallif ishlanmasi va sanoat korxonalari ma'lumotlari asosida tuzildi.

Jadval ma'lumotlaridan koʻrinib turibdiki, tannarx tarkibida eng katta ulush xomashyo xarajatlariga toʻgʻri keladi. Shu bilan birga, energiya xarajatlari ham yuqori salmoqqa ega boʻlib, ishlab chiqarish tannarxining sezilarli qismini tashkil etadi. Tahlillar natijasida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkoniyati mavjudligi aniqlandi.

Transport-logistika xarajatlari ulushining nisbatan past boʻlishiga qaramasdan, logistika tizimini optimallashtirish orqali korxonalarda qoʻshimcha iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkin. Ayniqsa, xomashyo yetkazib berish zanjirlarini samarali tashkil etish va transport xarajatlarini qisqartirish mahsulot tannarxini kamaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etgan korxonalar faoliyati ham tahlil qilindi. Natijalar shuni koʻrsatdiki, zamonaviy texnologiyalarni qoʻllagan korxonalarda mahsulot tannarxi boshqa korxonalarga nisbatan past boʻlgan hamda rentabellik darajasi yuqoriroq shakllangan (1-rasm).

1-rasm. Ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning asosiy iqtisodiy mexanizmlari

Mazkur omillar qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, energiya sarfini kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish korxonalarda xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish mahsulot sifati hamda ishlab chiqarish hajmining oshishiga ijobiy ta'sir koʻrsatadi.

Tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, qurilish materiallari sanoati korxonalarida tannarxni pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlarini samarali tashkil etish korxonalar raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini koʻrsatdi. Tahlillar davomida mahsulot tannarxining asosiy qismini energiya va xomashyo xarajatlari tashkil etishi aniqlandi. Shu bilan birga, logistika xarajatlari va ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etish darajasi ham tannarx shakllanishiga sezilarli ta'sir koʻrsatishi kuzatildi.

Tadqiqot davomida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va resurslardan samarali foydalanish korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga xizmat qilishi asoslab berildi. Ayniqsa, energiya sarfini optimallashtirish orqali mahsulot tannarxini sezilarli darajada kamaytirish imkoniyati mavjudligi aniqlandi.

Shuningdek, transport-logistika tizimini samarali tashkil etish va xomashyo resurslaridan oqilona foydalanish korxonalarning moliyaviy natijalariga ijobiy ta'sir koʻrsatishi tahlillar asosida tasdiqlandi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda mahsulot rentabelligi va ishlab chiqarish samaradorligi nisbatan yuqori shakllangan.

Olingan natijalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

– sanoat korxonalarida energiya tejamkor texnologiyalarni keng joriy etish;
– ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilishni jadallashtirish;
– logistika xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish;
– xomashyo resurslaridan samarali foydalanish tizimini kuchaytirish;
– ishlab chiqarish xarajatlarini doimiy monitoring qilish tizimini joriy etish.

Umuman olganda, qurilish materiallari sanoati korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini pasaytirishning iqtisodiy mexanizmlarini samarali tashkil etish korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida sanoat korxonalarida resurs tejamkor texnologiyalarni keng qoʻllash va xarajatlarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Abdullayeva Sh.N., Tursunov B.O. Sanoat korxonalarida energiya samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2023. – № 2. – B. 41–55.
2. Ibrohimov A.R. Qurilish materiallari sanoatida xarajatlarni boshqarish tizimini takomillashtirish masalalari // Zamonaviy iqtisodiyot va menejment. – 2024. – № 1. – B. 102–118.
3. Karimov F.Sh., Eshonqulov N.J. Oʻzbekiston sanoat korxonalarida ishlab chiqarish tannarxini optimallashtirish yoʻnalishlari // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – T. 8. – № 3. – B. 67–81.
4. Rahimov D.M. Sanoatda energiya tejamkor texnologiyalar va ularning iqtisodiy samaradorligi. – Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2023.
5. Saidova M.U., Yusupov T.A. Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini baholashning zamonaviy usullari // Moliya va bank ishi. – 2024. – № 4. – B. 88–101.
6. Toʻxtayev A.B. Qurilish materiallari sanoatida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish yoʻllari // Biznes-ekspert. – 2024. – № 6. – B. 29–44.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Qurilish materiallari sanoati korxonalarining asosiy iqtisodiy koʻrsatkichlari (2021–2024-yillar). – Toshkent, 2024.

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir ALIBEKOV
Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2026. № 5 (2)

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz